

ALKUASEMAISEN ALLATIIVILAUSEKKEEN SEMANTIIKKAA
VERTAILUKOHTENA VERBITTÖMÄT TAPAHTUMANILMAUKSET

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun yliopisto
12.1.2023

Saana Juutinen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen aihe ja motivaatio	1
1.2. Aiempi tutkimus	3
1.3. Aineisto	4
2. TEORIATAUSTA	7
2.1. Kognitiivinen konstruktiokielioppi ja kehyssemantiikka	7
2.2. Argumenttirakennekonstruktio ja semanttiset roolit	9
3. ANALYYSI	13
3.1. <i>SAAJA</i>	14
3.2. <i>HYÖDYNTÄJÄ</i>	15
3.3. <i>KOHDERYHMÄ</i>	17
3.4. <i>IMPLIKOITU TOIMIJA</i>	18
3.5. <i>KOHTAAJA</i>	19
3.6. <i>VAIKUTUKSENALAINEN</i>	20
3.7. <i>ONNISTUJA</i>	21
3.8. <i>HANKKIJA</i>	22
3.9. <i>PUHUTELTAVA</i>	23
3.10. <i>ASENNOITUJA</i>	25
4. PÄÄTÄNTÖ	28
LÄHTEET JA LYHENTEET	30

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen aihe ja motivaatio

Tämän tutkielman aihe muodostui pitkälti tutustuessani Katja Västin väitöskirjaan (2012b), jossa hän tutkii verbittömiä tapahtumanilmauksia. Västillä on tarkastelun kohteena ablatiivialkuinen LÄHDE-konstruktio¹ (esim. *Tellervo Koivistolta muistelmat*) sekä allatiivialkuinen KOHDE-konstruktio (esim. *Kunnille valinnanvaraa verotukseen*).² Kiinnostuin lauseenalkuisen allatiivin käytöstä ja siitä, millaisia merkityksiä se saa verbin sisältävässä lauseessa. Allatiivialkuisia verbillisiä ilmauksia on mielekästä ja tarpeellista tutkia siitä syystä, että verbittömissä ilmauksissa alkuasemaiset allatiivilausekkeet saavat vastoin odotuksia sellaisiakin rooleja, jotka eivät vastaa allatiivin tyypillistä käyttöä (Västi 2011a: 66, 86–90; 2012b: 69–70). Västi (2011a: 86–99; 2012b: 66–72) määrittelee väitöskirjassaan verbittömälle allatiivialkuiselle KOHDE-konstruktioille kahdeksan eri merkitystyyppiä, mikä luo kiinnostavan lähtökohdan tutkia verbillisiä tapauksia ja niiden merkitystyyppejä lähemmin. Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin siis alkuasemais-ten allatiivilausekkeiden semantiikkaa verbin sisältävissä lauseissa. Semanttisen analyysin pohjana ja analyysin tulosten vertailukohteena toimii Västin (2012b) määrittelemät verbittömissä lauseissa esiintyvien allatiivilausekkeiden merkitystyytit.

Tarkemmin tarkastelun kohteena sekä Västillä (2012b) että tässä kandidaatintutkielmassa on sellaiset allatiivimuotoiset lausekkeet, joilla on elollinen tarkoite (esim. *hänelle*, *lapselle*, *Heikkiselle*). Elollistarkoitteisen allatiivimuotoisen lausekkeen lisäksi tutkimani ilmaukset sisältävät vähintään predikaattiverbin ja jonkin kolmannen ilmauksen, joka edustaa kieliopillista sijaa. Tällaisilla kriteereillä tutkimani ilmaukset voivat näyttää esimerkiksi lauseelta *Kärpille sattui toisen erän alkuun ylivoimapelissä paha virhe* (YLE, 2011).³ Västin väitöskirjan (2012b) aineisto koostuu verbittömistä otsikoista, joita ei voi pitää elliptisinä tapauksina eli sellaisina, joista verbi olisi tippunut pois (esim. *Suodattimen vaihtumisen seurauksena kahvi maistui teeltä ja tee Ø kahvilta*;

¹ Västi käyttää väitöskirjassaan (2012b) pieniä suuraakkosia nimetessään konstruktioiden argumenttirooleja. Myös osallistujaroolit ovat pienillä suuraakkosilla, mutta ne ovat lisäksi kursivoituja. Käytän itse myöhemmin samoja merkintätapoja.

² Esimerkit Västin väitöskirjasta (2012b:15).

³ Esimerkeistä lihavoitiin tapauskohtaisesti ne kohdat, jotka ovat olennaisia huomata. Lopullisesta aineistosta esille nostamiini toteumiin viitataan osakorpuksen vuosiluvulla. Olen konstruoinut itse ne esimerkit, joiden perässä ei ole tunnusta.

Västi 2012b: 19; vrt. *Ruudulta siirto laitetaan*; Västi 2012b: 33). Tämän tutkielman aineisto koostuu Ylen julkaisemista sisällöistä, eli ilmaukset edustavat uutistekstien tekstilajeja.

Ison suomen kieliopin mukaan yleisimmin lauserakenteissa, siten myös lauseenalkuisena, ulkopaikallissijoista esiintyy adessiivi (VISK 2008 § 1227). Adessiivin tapauksessa lausekonstruktio on tavallisesti omistusrakenteinen (esim. *Koiralla on luu*; VISK 2008 § 895). Isossa suomen kieliopissa (VISK 2008 § 1235) allatiivi määritellään dynaamiseksi tulosijaksi, joka merkitsee yleensä siirtymistä johonkin paikkaan (*Saavuin kioskille*), tilaan (*Koira tuli lähelle*) tai jonkun omistukseen (*Annoin kirjan Petrille*). Allatiivi on siis polyseeminen eli monimerkityksinen rakenne (esim. P. Leino, Herlin, Honkanen, Kotilainen, J. Leino & Vilkkumaa 2001; Västi 2011b: 43). Sen sisäpaikallissijainen vastine on tulosija illatiivi (*Menin kioskiiin*). Illatiivikin on allatiivia yleisempi (VISK 2008 § 1235).

Kandidaatintutkielmani tavoitteena on selvittää korpusaineiston semanttisen analyysin avulla, minkälaisia semanttisia rooleja lauseenalkuiset allatiivimuotoiset elementit saavat. Korpusaineistoni koostuu Ylen suomenkielisen uutisarkiston sisältämistä lauseista. Tutkimieni verbillisten allatiivialkuisen ilmausten vertailukohteena ovat verbittömät allatiivialkuiset ilmaukset ja niille määritellyt merkitystyyppit. Olen tavoitteeni perusteella asettanut tutkielmalle kaksi konkreettista tutkimuskysymystä:

- 1) Mitä semanttisia yhtäläisyyksiä alkuasemaisilla allatiivilausekkeilla on verbittömissä ja verbillisissä lauseissa?
- 2) Mitä semanttisia eroja alkuasemaisilla allatiivilausekkeilla on verbittömissä ja verbillisissä lauseissa?

Tutkielmani etenee siten, että ensin johdantoluvun alaluvussa 1.2. kerron aiemmasta tutkimuksesta, joka liittyy kandidaatintutkielmaani. Alaluvussa 1.3. kerron aineistostani sen keruun, sisällön ja motivaation näkökulmista. Pääluku 2. alalukuineen koostuu käyttämäni teoreettisen viitekehyksen tarkemmasta käsittelystä. Paneudun tarkemmin kognitiiviseen konstruktiokielioppiin ja kehysemantiikkaan alaluvussa 2.1. Niihin syvennyn vielä hieman tarkemmin alaluvussa 2.2., jossa käsitelen argumenttirakennekonstruktioita ja semanttisia rooleja. Luvussa 3. esittelen tekemäni analyysin vaiheita ja tuloksia seikkaperäisesti. Luku 4. on päätäntö, jossa kokoan tekemästäni analyysistä vastaukset tutkimuskysymyksiini ja luon katsauksen tutkielmani asemaan fennistiikan kentällä.

1.2. Aiempi tutkimus

Allatiivialkuisista verbillisistä ilmauksista ei ole tehty aiempaa tutkimusta, joka suoraan vastaisi tämän tutkielman aihetta. Lähimpänä tutkielmani aihetta on sijojen ja erityisesti allatiivin tutkimus, jota on kuitenkin tehty melko paljon. Esimerkiksi yksin P. Leinon ym. tutkimuksessa (2001) allatiivia on tutkittu paljon Biblian verbikonstruktioiden yhteydessä. Heidän tutkimuksensa keskittyy henkilöviitteiseen allatiiviin, mikä on kiinnostavaa tämän tutkimuksen kannalta. Tälle tutkielmalle olennaista on tietysti myös Västin tekemä tutkimus allatiivialkuisista verbittömistä tapahtumanilmauksista (Västi 2012b). Koska Västin määrittelemät osallistujaroolien mukaiset merkitystyytit toimivat tämän tutkielman vertailukohteena, käsittelem Västin tutkimuksesta olennaisia asioita myöhemmin teoreettisen viitekehýkseni ja tekemäni analyysin yhteydessä (ks. luvut 2. ja 3.). Avaan tässä alaluvussa hieman yksityiskohtia kahdesta sellaisesta tutkimuksesta, jotka liittyvät läheisesti tutkielmani aiheeseen.

Sally Rice ja Kaori Kabata ovat tutkineet ALLATIIVIN⁴ käyttöä eri kielissä ja kirjoittaneet tutkimuksesta artikkelin *Crosslinguistic grammaticalization patterns of the ALLATIVE* (Rice & Kabata 2007). Rice ja Kabata määrittelevät artikkelissaan ALLATIIVIN polyseemiseksi (miksi tahansa) kielenainekseksi, jonka semanttinen merkitys on spatiaalinen kohde, suunta tai päämäärä (Rice & Kabata 2007: 451–452). Tutkimus eroaa tästä kandidaatintutkielmasta, sillä heidän tutkimuksensa on typologinen tutkimus allatiivin muodon ja merkityksen kehityksestä eri kielissä. Kuitenkin heidän tutkimuksensa (Rice & Kabata 2007) kannalta on huomattava, että heidän aineistonsa koostuu 54:stä eri ALLATIIVIN morfeemista 44:stä eri kielestä, ja Västin tutkimuksessaan määrittelemät allatiivilausekkeen merkitystyytit vastaavat lähes täydellisesti Rican ja Kabatan näille ALLATIIVEILLE tunnistamia merkityksiä (Västi 2012b: 26). Rican ja Kabatan (2007) nimeämiä merkityksiä on yhteensä 33 erilaista.

Lari Kotilainen (2001) on tutkinut Biblian henkilöviitteisen allatiivin tutkimuksen yhteydessä tarkemmin *antaa*-verbiä. Olennaista Kotilaisen tutkimuksessa tämän kandidaatintutkielman kannalta on se, että hän nostaa erikseen esille passiivimuodot. Niitä on sekä Kotilaisen että minun aineistossani paljon juuri antamisverbien yhteydessä. Tämän

⁴ Pienet kapiteelit ovat tässä yhteydessä alkuperäislähteen merkintätapa.

tutkielman aineistossa itse *antaa*-verbiä esiintyy suurimmaksi osaksi passiivimuotoisena – ainoastaan yksi *antaa*-verbillinen toteuma on aktiivimuotoinen. Aineistomme ovat erilaisia siltä kannalta, että Kotilaisen aineiston ilmauksissa esiintyy passiivimuodon lisäksi kielennettyjä agenttiivisia elementtejä (ablatiivin sijassa esim. *Caicki owat minulle annetut minun **Isäldäni***; Kotilainen 2001: 129). Kotilaisen aineistossa *antaa*-verbin passiivimuodon yhteydessä *SAAJA* on usein allatiivimuotoinen ja inhimillinen, sillä antaminen tapahtuu yleensä ihmiseltä toiselle (Kotilainen 2001: 125). Toinen *SAAJA*-osallistujan mahdollinen sija on genetiivi (esim. *Ja hän andoi **hänen** kättä*; Kotilainen 2001: 131). *SAAJA*-osallistujan syntaktinen tehtävä on Kotilaisen aineiston passiivita-pauksissa adverbiaali (Kotilainen 2001: 130). Västin nimeämistä merkitystyypeistä yksi on nimetty *SAAJA*-osallistujan mukaan (esim. Västi 2011a: 93–95; 2012b: 66–73). Merkitystyyppin kriteerit mukailevat Kotilaisen määrittelemiä kriteerejä.

1.3. Aineisto

Aineiston tähän tutkimukseen olen kerännyt valmiista tekstiaineistokokoelmasta Korp-käyttöliittymästä⁵. Kyseessä on verkossa kaikkien saatavilla oleva konkordanssihakuohjelma. Siinä valitsin aineistoni etsittävän tiettyjen hakukriteerien perusteella Ylen suomenkielinen uutisarkisto -aineistosta. Kyseessä oleva korpus on kaikille avoin, ja se sisältää 573 038 430 sanetta ja 51 023 138 virkettä 22 osakorpuksessa. Aineisto on kerätty vuosina 2011–2018 ja 2019–2021. Suurin osa käyttämästäni aineistosta on laajemmasta aineistosta vuosilta 2011–2018. Tähän syynä on se, että keräsin aineistoa aluksi siinä järjestyksessä, jossa ilmaukset ovat hakuohjelmassa eli aikajärjestyksessä. Lopuksi keräsin aineistoa myös niin, että saisin näytteitä useammalta vuodelta.

Etsiessäni aineistoa käytin hakuohjelman laajennettua hakua, johon asetin hakukriteerit niin, että ilmauksen ensimmäinen sane olisi allatiivimuotoinen ja toinen sane mikä tahansa verbi. Sain tällä haulla korpusaineistosta 97 581 tulosta. Poimin käsin näistä tuloksista 160 sellaista lausetta, joiden alkuasemainen allatiivielementti on elollistarkoitteinen ja toinen sane mikä tahansa finiittimuotoinen verbi. Lopullisen aineiston 160 to-

⁵ <https://korp.csc.fi>

teumaa jakautuvat aktiivi- ja passiivimuotoisen predikaattiverbin sisältäville lauseille niin, että molempia on 80 kappaletta.

Etsin tutkielmani aineistoon sekä aktiivi- että passiivimuotoja predikaateista, sillä kyseinen rajaus mahdollistaa allatiivimuotoisten lausekkeiden esiintymisen useammanlaisissa rooleissa. Tämä johtuu siitä, että esimerkiksi ainoastaan passiivimuotoinen predikaatti vaikuttaa ilmauksen semantiikkaan niin, että allatiivimuotoinen ilmaus ei voi olla lauseessa agenttiivinen osallistuja (esim. ilmauksessa *Sitralle kaksi kolmannesta Nordiasta*, merkityksessä 'Sitra osti kaksi kolmannesta Nordiasta', allatiivilausekkeella on agenttiivisiakin piirteitä; Västi 2012b: 69). Haku asettamillani kriteereillä tuntuikin tuottavan enemmän passiivimuotoisen predikaatin sisältäviä lauseita. Eksplisiittisesti tämä näkyy siinä, että aineistossani passiivimuotoiset verbi-ilmaukset sisältävät 50 keskenään erilaista pääverbiä ja aktiivimuotoiset vain 33 keskenään erilaista pääverbiä. Osa pääverbeistä edustuu sekä aktiivi- että passiivimuotoisissa ilmauksissa. Yhteensä aineistoni verbi-ilmauksissa edustuu 79 erilaista pääverbiä.

Lopullinen aineistoni palvelee tämän tutkielman tavoitetta siitä syystä, että sen jokaisesta ilmauksesta on mahdollista tehdä semanttinen analyysi tutkielman tavoitteen valossa. Aineistoni ilmaukset myös edustavat autenttisia tilanteita, joissa allatiivialkuisia lauseita käytetään teksteissä, eli ne ovat tutkimieni tapausten todellisia toteumia. Västin (2011a: 74–75; 2012b: 31–34) aineisto koostuu yhteensä 500:sta alkuasemaisen allatiivin sisältävästä toteumatapauksesta ja niiden pohjalta syntyneestä parafraasiaineistosta. Koska oma aineistoni on samankaltainen todellisten toteumatapausten valossa, mahdollistaa se analyysini tulosten vertailun Västin (2012b) tuloksiin, mikä on tutkimukseni perimmäinen motivaatio. Kandidaatintutkielman rajallisen laajuuden vuoksi aineistoni koostuu vain 160 ilmauksesta, mutta niitä manuaalisesti poimiessani olen ottanut rajallisuuden huomioon ja pyrkinyt valitsemaan keskenään hieman erilaisia ilmauksia (esimerkiksi tarkoituksella eri vuosilta). Tämä mahdollistaa useampien merkitystyyppien toteumien analyysin.

Pieni aineisto johtaa siihen, että paljon mahdollista aineistoa eli merkitystyyppien erilaisia toteumia jää tarkastelun ulkopuolelle. Aineistossani on ainoastaan sellaisia tapauksia, joissa allatiivimuotoinen elementti ja verbi ovat peräkkäin. Sen takia esimerkiksi sellaiset lauseet, joissa allatiivimuotoisen lausekkeen ja predikaattiverbin välissä on

jotain, jäävät aineiston ulkopuolelle (esim. *Minulle **lisäksi** annettiin happea ja pantiin tiputukseen*; vrt. *Minulle annettiin happea ja pantiin tiputukseen* (YLE, 2011)). Myös sellaiset ilmaukset, joiden allatiivialkuinen lauseke on selvästi elotontarkoitteinen, ovat jääneet aineiston ulkopuolelle. Tällaisia ovat esimerkiksi lauseiden ***Pöydälle** laskettiin kirja* ja ***Patsaalle** annettiin nimi* allatiivielementit. Aineistosta on kuitenkin tärkeä huomata, että siihen kuuluu sellaisia allatiivilausekkeita, jotka voidaan joissain tilanteissa tulkita myös elotonviitteiseksi. Tällaisia ovat esimerkiksi *kaupungille* tai *keskustalle* riippuen kontekstista. Näiden monitulkintaisuuteen vaikuttaa muun muassa kollektiivisanojen eri tulkintojen mahdollisuus. Kyseessä olevan aineistonrajauksen taustalla on tutkielman tavoite, jonka vuoksi aineistoni tulee sopia samanlaisiin kriteereihin Västin (2012b) aineiston kanssa. Västi on perustellut rajausta sillä, että elollisilla ja elottomilla osallistujilla on varsinkin suomen kielessä keskenään erilainen asema (Västi 2012a: 70; 2012b: 27; ks. myös Västi 2011a: 68–73 lähteineen).

2. TEORIATAUSTA

Tässä pääluvussa selitän tarkemmin, millaisesta teoreettisesta näkökulmasta lähestyn tutkimusaiheittani ja -aineistoani. Alaluvussa 2.1. avaen Goldbergin (1995; 2006) kognitiivisen konstruktikieliopin teoriaa enemmän, sillä se toimii pääasiallisena työkaluna analyysilleni. Sen yhteydessä luon katsauksen kehyssemantiikkaan, joka on tärkeä osa kognitiivista konstruktikielioppia. Paneudun kognitiivisen konstruktikieliopin käsitteeseen argumenttirakennekonstruktio tarkemmin alaluvussa 2.2. yhdessä semanttisten roolien kanssa.

2.1. Kognitiivinen konstruktikielioppi ja kehyssemantiikka

Teoreettisena viitekehyksenä tutkielmassani toimii kognitiivinen konstruktikielioppi lähinnä sellaisena kuin Goldberg (1995; 2006) on sitä kehittänyt. Keskeistä kognitiivisessa konstruktikieliopissa on nimensä mukaisesti konstruktio. Niiden ajatellaan olevan itsenäisiä rakenteita, joille on nimettävissä itsenäinen merkitys riippumatta sanastosta, joka istuu konstruktion (Goldberg 1995: 1). Esimerkiksi Goldbergin (1995: 3) nimeämällä englannin resultatiivisella (argumenttirakenne)konstruktioilla on itsenäinen merkitys 'X aiheuttaa Y:n tulemisen Z:ksi' (*X causes Y to become Z*; Goldberg 1995: 3). Konstruktiona voidaan pitää mitä tahansa kielellistä rakennetta, kunhan jokin sen muodon tai merkityksen osista ei ole suoraan ennustettavissa jostain sen toisesta osasta tai toisesta konstruktiosta (Goldberg 2006: 5). Tämä tarkoittaa sitä, että konstruktion muoto ja merkitys ovat kiinteästi yhtä. Muodoltaan eroavien rakenteiden täytyy siis erota myös merkitykseltään (esim. *Lapsen lelu on suuri*, *Lapsen lelu on iso*). Tähän liittyen Goldberg on nimennyt ei-synonymiaa-periaatteen, jonka pääajatus kuuluu: jos kaksi konstruktiota eroavat syntaktisesti, niiden täytyy erota myös semanttisesti tai pragmaattisesti (Goldberg 1995: 67).

Västi käyttää väitöskirjassaan (2012b) teoreettisena viitekehyksenä Goldbergin kognitiivista konstruktikielioppia juuri siitä syystä, että konstruktiolla ajatellaan olevan itsenäinen merkitys riippumatta sen predikaattiverbistä (Goldberg 1995: 24). Tämä sopii Västin verbittömän aineiston analysointiin erityisen hyvin. Yleisemmin monen kieliopin piirissä ajatellaan, että lauseen merkitys muodostuu ainoastaan verbin ympärille sen

mukaan, minkälainen verbin argumenttirakenne (valenssi) on, eli minkälaisia ja kuinka montaa argumenttia verbi ”odottaa” vierelleen (esim. Goldberg 1995: 11; P. Leino 2001a: 20–21; Pajunen 2001: 82; VISK 2008 § 446). Yleisesti toimivana teoriana on pidetty siis sitä, että predikaatti ja sen argumentit muodostavat kielellisen ilmauksen merkityksen. Vaikka aineistossani on verbin sisältäviä ilmauksia, eli erilainen analyysi olisi mahdollista, teorettinen viitekehyseni koostuu kognitiivisen konstruktiokieliopin esittämistä ajatuksista. Suurin syy tähän on se, että kyseinen valinta palvelee tutkimukseni tarkoitusta verrata verbillisiä allatiivialkuisia lauseita verbittömiin, sillä verbittömiä lauseita on analysoitu kognitiivisen konstruktiokieliopin lähtökohdista. Lisäksi oma kielitajuni mukaillee kyseisen teorian näkemyksiä kielestä.

Kognitiiviseen konstruktiokielioppiin kuuluu olennaisesti kehyssemanttinen ajattelu. Semanttiset kehykset laajentavat kielellisten ilmausten merkitystä kielenulkoiseen maailmaan. Kehykset ovat väistämättä osa lekseemin – ja lauseen – merkitystä, sillä ne muodostavat ympäristön, jossa kielellistä rakennetta tulkitaan. Fillmore (1977) eksplikoii sen toteamalla, että ymmärtääksemme kielellisen ilmauksen merkityksen meidän on ensin ymmärrettävä jotain muuta, mikä ei välttämättä ole analysoitavissa. Esimerkkinä hän käsittelee ruumiintoimintoja kuvaavia verbejä kuten *aivastaa* (*sneeze*) tai *ryömiä* (*crawl*). Tällaisen verbin ymmärtämiseksi täytyy olla todellisen maailman tietoa ihmiskehosta ja sen toiminnoista. (Fillmore 1977: 84.) Esimerkiksi *ryömimisen* semanttiseen kehykseen voi jollakulla kuulua muun muassa lattia ja pienten lasten kehitys. Toisenlaiseen kehykseen voi kuulua esimerkiksi maa, lika ja vaiva.

Semanttinen kehys voi muodostua mistä tahansa yksilön havainnosta, muistosta, kokemuksesta, toiminnasta tai tuntemasta objektista (Fillmore 1977: 84). Käsitteet kehyksistä siis vaihtelevat erityisesti kulttuurien, mutta myös yksilöiden välillä. Tähän keskittyy semanttisten kehysten uudempi määritelmä (Fried & Östman 2004: 42), joka korostaa, että kehykset ovat sellaisia yleistyksiä (ideaalistuksia) tai abstraktioita, jotka kuvaavat tapahtumia kuitenkin riippuen kulttuurisesta, sosiaalisesta ja yksilöllisestä taustasta. Kehykset voivatkin muodostua myös kokonaan toisista kehyksistä (Fillmore 1977: 84).

Kehyssemanttinen ajattelu yhdistyy helposti myös verbin valenssin eli argumenttirakenteen käsitteeseen. Valenssi muodostuu pitkälti samoista asioista, joita kuuluu verbin semanttiseen kehykseen. Fried ja Östman käsittelevät artikkelissaan (2004) kehys-

semantiikkaa siitä näkökulmasta. He esittävät esimerkkinä englannin kielen verbin *carry* ('kantaa'). Sen kehykseen kuuluu pragmaattista tietoa ennen kaikkea kantajasta (*carrier*) ja kannettavana olevasta asiasta (*carried thing*) muiden muassa. Nämä samat elementit kuuluvat myös kyseisen verbin valenssiin. (Fried & Östman 2004: 42.) Argumenttirakennekonstruktioissa osallistujaroolit määräytyvät siis valenssin lisäksi myös semanttisten kehysten avulla. Käsittelen tätä tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2.2. Argumenttirakennekonstruktio ja semanttiset roolit

Aineistoni koostuu yksittäisistä lauseista, eli niiden analysoinnissa hyödynnän kognitiivista konstruktiokielioppia lauseen tasolla. Lauseen tasolle mentäessä kognitiivisen konstruktiokieliopin tärkein väline on argumenttirakennekonstruktio. Itse argumenttirakenteen Pajunen (2001: 82) määrittelee olevan leksikaalissemanttinen edustuma, joka kertoo verbin ja sen argumenttien semantiikasta sekä argumenttien määrästä. Argumenttirakennekonstruktiot taas Goldberg (1995: 3) määrittelee seuraavasti: argumenttirakennekonstruktiot ovat konstruktioiden alaluokka, ja ne kuvaavat kielessä usein käytettävien lausetyyppien perusmerkityksiä. Englannin kielessä, jota Goldberg on tutkinut, argumenttirakennekonstruktioita ovat esimerkiksi edellä mainittu resultatiivinen konstruktio (ks. luku 2.1) sekä ditransitiivinen konstruktio (*X causes Y to receive Z*; Goldberg 1995: 3–4). Palaan jälkimmäiseen vielä myöhemmin.

Västi (2012b) käyttää tiiviisti Goldbergin (1995) käsitettä argumenttirakennekonstruktio aineistonsa analysoinnissa. Västin tutkimuksessa yhdeksi olennaisimmaksi argumenttirakennekonstruktioiden ominaisuudeksi nousee niiden polyseemisyys. Polyseemisuuden kannalta havainnollistavaa on se, että yhtä verbiä voi käyttää monessa eri konstruktiossa (Goldberg 1995: 12–13, 24). Näin konstruktioiden perusmerkitykset saavat keskenään hieman eri merkityksiä. Västi nostaa argumenttirakennekonstruktioiden kahdeksi muuksi keskeiseksi ominaisuudeksi ihmisille olennaisten tilannetyyppien kuvaamisen sekä argumenttiroolien kantamisen (Västi 2012b: 44). Argumenttirakennekonstruktiot kuvaavat ihmisten todellisiin kokemuksiin perustuvia, olennaisia ja toistuvia tilanteita (*humanly relevant scenes*; Goldberg 1995: 39). Nämä tilannetyypit ovat erittäin abstrakteja, mutta niitä voidaan kuvailla erilaisten semanttisten roolien yhdistelmillä (Västi 2012b: 46).

Tämän tutkielman kannalta olennaista argumenttirakennekonstruktioissa on lisäksi niiden suhde predikaattiin. Verbit toimivat syntaktisissa rakenteissa predikaatteina, ja predikaatti voi olla useammastakin verbistä koostuva rakenne (esim. *Reumalapsille ei riitä erikoislääkäreitä* (YLE, 2011)). Tällaisissa rakenteissa toinen verbeistä on finiittinen ja toinen, pääverbi, on infiniittisessä muodossa. Predikaatin argumenttirakenne muodostuu pääverbin mukaan. (VISK 2008 § 450.) Predikaatin osana voi olla myös jotain muuta sanaluokkaa edustava elementti, kuten *on hyvä olla* (esim. VISK 2008 § 454–455). Koska kognitiivisessa konstruktiokieliopissa ajatellaan, että konstruktiolla on itsenäinen merkitys ja yleisemmin ajatellaan, että predikaatti muodostaa ilmauksen tarkemman merkityksen, on olennaista huomata niiden merkitysten yhteys. Konstruktion merkitys kuvaa abstraktia tilannetyyppejä ja konstruktion istuva predikaatti osallistujineen antaa esimerkin tilannetyypin kuvaamasta todellisen maailman tapahtumasta (Goldberg 1995: 60). Esimerkiksi englannin *hand*-verbi kuvaa erästä antamistapahtumaa (esim. *She handed him a cookie*), jolloin se voi esiintyä englannin ditransitiivikonstruktiossa, joka kuvaa samanlaista tapahtumaa abstraktimmin (*X causes Y to receive Z*; Goldberg 1995: 3, 60).

Kielen syntaktiset rakenteet koostuvat erilaisista semanttisista rooleista, joita verbin kuvaaman tapahtuman osallistajat kantavat. Roolit on kehitetty kielen analyysin välineeksi auttamaan syntaktisten elementtien semanttista kategorisointia: ”roolit ovat semanttisia kategorioita, joiden nojalla voi luokitella eri lauseista havaittavia samankaltaisuuksia.” (P. Leino 2001a: 22.) Semanttisten roolien käsite on vakiintunut laajasti, mutta itse roolien käsitteet eivät, sillä periaatteessa jokainen kielenpuhuja voisi nimetä samalle elementille eri semanttisen roolin. Yleisesti tunnettuja semanttisten roolien nimiä ovat esimerkiksi agentti, potilas, päämäärä ja kohde, vaikka niidenkään merkityssisällöstä ei olla yksimielisiä (esim. Fillmore 1977; Goldberg 1995: 43; P. Leino 2001a: 22–28). Kognitiivisessa konstruktiokieliopissa olennaisia semanttisia rooleja ovat argumentti- ja osallistujaroolien mukaan nimetyt roolit. Västi pyrkii tutkimuksellaan tukemaan Goldbergin (1995: 43) esitystä semanttisten roolien jakamisesta siten, että argumenttiroolit olisivat argumenttirakennekonstruktioiden ominaisuuksia ja osallistujaroolit olisivat verbien tai verbien kuvaamien laajempien tilannetyyppien määrittelemiä ominaisuuksia (Västi 2012b: 17).

Argumenttiroolin saavat konstruktiossa ne elementit, jotka toimivat keskeisessä kielipillisessä tehtävässä, kuten subjektina tai objektina (Goldberg 1995: 48). Esimerkiksi englannin ditransitiivikonstruktiossa (*X causes Y to receive Z*) argumenttiroolin saavat AGENTTI, VASTAANOTTAJA ja PATIENTTI. AGENTTI toimii subjektin syntaktisessa tehtävässä, VASTAANOTTAJA ja PATIENTTI toimivat kumpikin objektin syntaktisessa tehtävässä. (Goldberg 1995: 3, 51–55.) Goldbergin asettamassa esimerkkivirkkeessä *Paul faxed Bill the letter* (ditransitiivikonstruktio) subjektin syntaktisessa tehtävässä on elementti *Paul*, joka saa siten AGENTIN argumenttiroolin. Objektin syntaktisessa tehtävässä on *Bill*, joka saa VASTAANOTTAJAN argumenttiroolin. Lisäksi objektina on (*the*) *letter* ja se saa PATIENTIN argumenttiroolin. (Goldberg 1995: 53.)

Osallistujaroolien ajatellaan olevan predikaattiin ja lauseen semanttiseen kehykseen olennaisesti liittyviä. Ne kuvaavat yksityiskohtaisemmin argumenttirooleja. Esimerkkinä osallistujaroolien yhteydessä Goldberg (1995: 45) käsittelee englannin kielen verbejä *rob* ja *steal*, jotka näyttäisivät tarkoittavan samaa ('varastaa'). Niiden osallistujaroolit ovat kuitenkin erilaiset, minkä vuoksi niillä ei ole täsmälleen sama merkitys (ei synonymiaa -periaate; ks. luku 2.1.). Verbin *rob* osallistujarooleja ovat *VARAS* (*thief*) ja se, jolta varastetaan eli *KOHDE* (*target*) (esim. *Jesse robbed the rich*). Verbin *steal* osallistujarooleja ovat *VARAS* (*thief*) ja se, mitä varastetaan eli *VARASTETTAVA* (*goods*) (esim. *Jesse stole money*).⁶ Kuitenkin verbi *rob* voi saada osallistujakseen lisäksi *VARASTETTAVAN* (*goods*) (esim. *Jesse robbed the rich of all their money*). Verbi *steal* voi saada valinnaiseksi osallistujakseen *KOHTEEN* (*target*) (esim. *Jesse stole money from the rich*). Ilman pakollisia (keskeisiä) osallistujia predikaatin ympärille ei muodostu järkevää lausetta (esim. **Jesse robbed a million dollars*, **Jesse stole the rich*). (Goldberg 1995: 45.)

Argumenttiroolit ovat siis konstruktiokohtaisia ja kuvaavat tilannetyyppejä yleisemmällä tasolla, kun taas osallistujaroolit pureutuvat yksityiskohtaisemmin siihen, millaisia osallistujia todellisen maailman tapahtumiin kuuluu. Argumenttirakennekonstruktioissa argumentti- ja osallistujaroolit sulautuvat⁷ yhteen (Goldberg 1995: 50). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että suurin osa lauseen elementeistä saavat sekä argumentti- että

⁶ Goldberg kuvailee tällaisia osallistujarooleja *pakollisiksi* (*obligatory*; esim. Goldberg 1995: 44–45). Västi huomauttaa kuitenkin, että parempi olisi esimerkiksi termi *keskeinen*, jonka lisäksi olisi *marginaalisia* eli valinnaisia osallistujia (Västi 2011b: 40, alaviite 11).

⁷ Goldberg käyttää termiä *fusion* (1995: 50), jonka perusteella käytän itse suomentamaani termiä *sulautua*.

osallistujaroolin mukaisen merkitystyypin. Havainnollistan tätä edellä mainitun esimerkin avulla. Lauseessa *Paul faxed Bill the letter* on kolme elementtiä predikaattiverbin lisäksi, ja ne saavat argumenttiroolit, kuten mainitsin argumenttiroolien yhteydessä (*Paul* AGENTIN, *Bill* VASTAANOTTAJAN ja *a letter* PATIENTIN). Lisäksi ne saavat osallistujaroolit: *Paul* saa lauseessa osallistujaroolin *LÄHETTÄJÄ* (*mailer*), *Bill* saa osallistujaroolin *KOHDE* (*mailee*) ja *a letter* saa lauseessa osallistujaroolin *LÄHETETTÄVÄ* (*mailed*). (Goldberg 1995: 53). Osallistuja- ja argumenttiroolien semanttinen vastaavuus mahdollistaa niiden yhteen sulautumisen (*the Correspondence Principle*; Goldberg 1995: 50).

Västin (2012b) verbittömän aineiston analyysin kannalta argumenttirakennekonstruktiot toimivat siitä syystä, että myös verbittömistä lauseista on argumenttirakennekonstruktion avulla tunnistettavissa niiden edustama laajempi tilanelaji (Västi 2012b: 47). Argumenttiroolien ja semanttisten kehysten avulla myös osallistujaroolien nimeäminen on mahdollista, vaikka konstruktiossa ei olisi predikaattia. Västi nimeää väitöskirjassaan verbittömille allatiivialkuisille argumenttirakenteille yhteensä kahdeksan merkitystyyppiä: *SAAJA*, *HYÖDYNTÄJÄ*, *KOHDERYHMÄ*, *IMPLIKOITU TOIMIJA*, *VAIKUTUKSENALAINEN*, *HANKKIJÄ*, *ONNISTUJA*, *KOHTAAJA*. Merkitystyyppi on nimetty alkuasemaisen allatiiviargumentin (KOHDE-argumentin) osallistujaroolien mukaan. (Västi 2012b: 66.) Esimerkiksi ilmauksessa *Isolle Arskalle kipurahoja* allatiiviargumentti *Iso Arska* saa *SAAJAN* osallistujaroolin, jonka mukaan on nimetty *SAAJA*-merkitystyyppi (Västi 2012b: 67). Tämän tutkielman aineisto koostuu ilmauksista, joiden alkuasemainen allatiivilauseke saa kohdeosallistujan mukaisen merkityksen. Semanttisen analyysin avulla pyrin nimeämään näille allatiivielementeille osallistujaroolit ja luokittelemaan aineiston niiden mukaan allatiivialkuisen ilmausten eri merkitystyypeiksi. Kehyskohtaiset osallistujaroolit toimivat siis analyysini lähtökohtana.

3. ANALYYSI

Lähestyn omaa aineistoani samoista näkökulmista kuin Västi (2012b) lähestyy aineisto-
aan saavuttaakseni tutkielmani tavoitteen eli vertaillakseni verbittömiä ja verbillisiä
ilmauksia. Nimeän aineistoni ilmausten allatiivimuotoisille osallistujille osallistujaroolit
ja vertaan niitä Västin nimeämiin rooleihin. Analyysiluvun alaluvut on nimetty osallis-
tujaroolien mukaan, ja ne muodostavat siten allatiivialkuisten verbillisten lauseiden
saamat merkitystyyppit. Lisäksi huomionarvoista analyysissäni on se, että moni aineiston
tapauksista on mahdollista luokitella useampaan kuin yhteen eri merkitystyyppiin. Pysin
kuvaamaan merkitystyyppit erilaisine ominaisuuksineen, en antamaan tyhjentävää ku-
vausta yksittäisistä toteumatapauksista. Tilanteissa, joissa toteumatapauksen semantti-
nen kehys mahdollistaa useamman tulkinnan, eksplikoin sen merkityksen, jonka perus-
teella käsittelen ilmausta.

Västi (2012b: 71) toteaa verbittömiä tapahtumanilmauksia tutkiessaan, että hänen ni-
meämistään kahdeksasta merkitystyyppistä viisi edustuu varsin läpinäkyvästi finiittisten
lauseiden yhteydessä. *SAAJA*, *HYÖDYNTÄJÄ*, *KOHDERYHMÄ*, *KOHTAAJA* ja *IMPLIKOITU TOIMI-
JA* ovat allatiivimuotoisen elementin merkityksiä myös sijamuodon tavallisessa käytössä
finiittisissä ilmauksissa (*SAAJASTA* esim. Kotilainen 2001: 139–145; *HYÖDYNTÄJÄSTÄ*
esim. J. Leino 2001a: 221–231; *KOHDERYHMÄSTÄ* esim. VISK 2008 § 986, 1257; *KOH-
TAAJASTA* esim. P. Leino 2001b: 433–435; *IMPLIKOIDUSTA TOIMIJASTA* esim. J. Leino
2001b: 274–275). Muiden kolmen merkitystyyppin (*VAIKUTUKSENALAINEN*, *HANKKIJA* ja
ONNISTUJA) Västi sanoo esiintyvän ainoastaan verbittömissä tapahtumanilmauksissa
(Västi 2012b: 71). Tämän tutkielman aineiston pohjalta kuitenkin ainoastaan *HANKKIJA*-
merkitystyyppi on sellainen, jota ei esiinny finiittisten ilmausten yhteydessä. On silti
pidettävä mielessä, että aineistoni koostuu vain 160 toteumatapauksesta. On siis mah-
dollista, että aineistossani ei vain satu olemaan yhtään *HANKKIJA*-merkitystyyppin to-
teumaa. Lisäksi tämän tutkielman aineistossa edustuu kaksi sellaista merkitystyyppiä,
PUHUTELTAVA ja *ASENNOITUJA*, jotka eivät ole Västin (2012b) aineistossa mahdollisia.

3.1. SAAJA

Osallistujaroolina *SAAJA* on melko läpinäkyvä. Se esiintyy ilmauksissa, jotka kuvaavat karkeasti saamistapahtumaa – nimenomaan saajan näkökulmasta (esim. *Minulle annettiin happea ja pantiin tiputukseen* (YLE, 2016)). Näissä saamistapahtumissa *SAAJA* vastaanottaa jonkin olemassa olevan asian joltain toiselta elolliselta osallistujalta. Västi käyttää *SAAJA*-merkitystyyppin lisäksi nimitystä vastaanottajamerkitystyyppi (Västi 2011b: 44). Se asia, joka siirtyy *SAAJA*-merkitystyyppin kuvaamassa siirtotapahtumassa elolliselta toimijalta toiselle voi olla esimerkiksi konkreettinen olemassa oleva entiteetti (esim. *Matille luovutettiin harkko numero yksi* (YLE, 2014)). Se voi myös olla jotain, joka siirtyy enemmän metaforisesti, kuten jokin asema (esim. *Urheilijoille jäi näytöksessä tällä kertaa klovnin rooli* (YLE, 2011) siinä merkityksessä, että joku jakaa rooleja ja antaa klovnin roolin urheilijoille). (Västi 2011a: 93–95; 2012b: 67.)

SAAJA on allatiivialkuisten ilmausten merkitystyyppinä ensisijainen, ja Västi määrittelee verbittömän aineistonsa pohjalta sen olevan ”KOHDE-konstruktion keskeinen merkitys” (Västi 2012b: 67). *SAAJA*-merkitystyyppissä allatiivin tehtävä vastaa yhtä sen tavallisista käyttötarkoituksista suomen kielessä. Ison suomen kieliopin mukaan habitivisissa ilmauksissa allatiivilla merkitään muun muassa juuri vastaanottajaa (*Tuossa on sinulle rahat*; VISK 2008 § 1257). Aineistoni passiivimuotoisissa ilmauksissa esiintyvät *SAAJA*-osallistajat ovatkin samanlaisia kuin Kotilaisen nimeämät, Bibliassa antaaverbin yhteydessä esiintyvät *SAAJA*-osallistajat (esim. *Ja hänelle annettiin Esaian Proo- hetan Ramattu*; Kotilainen 2001: 128). Rican ja Kabatan tutkimuksessa *SAAJAA* vastaava ALLATIIVIN merkitystyyppi on RECIPIENT (esim. *She gave the money to the clerk*; Rice & Kabata 2007: 471). Heidän tutkimuksensa mukaan se on yleisin ihmisviitteisen AL- LATIIVIN merkitystyyppi (Rice & Kabata 2007: 479–480; Västi 2011a: 94).

Osallistuja, joka luovuttaa *SAAJALLE* jotain, on ilmausten kuvaamassa tilannetyypissä agenttiivinen lähdeosallistuja. Sitä ei ole pakko kielentää, sillä sen agenttiivisuus tulee esiin myös implisiittisesti (esim. *Keisarille tarjottiin hienoja ruokia illallisella* (YLE, 2015), *Jonnalle maksettiin palkkaa 16 euroa päivältä* (YLE, 2020); Västi 2012b: 67). Saamistapahtuma ei voi kuitenkaan tapahtua ilman *ANTAJAA* (Kotilainen 2001: 125–127). Västin esimerkissä *Ericssonille tilaus Soneralta* tapahtuman ”alkupää” eli *ANTAJA*

on ablatiivin sijassa (Västi 2012b: 67). Tämän tutkielman aineistossa ei ole tapauksia, joissa ablatiivisijaisella osallistujalla merkittäisiin lähdeosallistujaa. Etenkin passiivimuotoisissa toteumatapauksissa agenttiivisen toimijan implisiittisyys on selvää, sillä suomen kielen passiivin yhteydessä on persoonainen tekijä, jota ei nimetä suoraan. Persoonainen tekijä ei edellytä välttämättä inhimillistä tekijää, vaikka se yleensä on inhimillinen. (Kotilainen 2001: 128.) Tämä pätee myös muiden merkitystyyppien passiivisten toteumien kohdalla.

Keskeiseksi *SAAJA*-merkitystyyppin tekee sen taajuus. Aineistossani *SAAJA*-merkitystyyppin saavia ilmauksia on enemmän kuin muiden merkitystyyppien edustajia. Erityisesti passiivimuotoisia ilmauksia on paljon – myös enemmän kuin aktiivimuotoisia. Tähän vaikuttaa se, että passiivimuotoisissa ilmauksissa on aina implisiittinen (agenttiivinen) tekijä, jolloin saamistapahtuma on suuremmalla todennäköisyydellä mahdollinen kuin aktiivimuotoisissa tapauksissa. *SAAJA*-merkitystyyppiin mahdollisesti kuuluvia tapauksia on myös sellaisia, jotka luokittelen ensisijaisesti kuuluvaksi johonkin toiseen ryhmään. Tämä johtuu *TEEMA*-argumentin semanttisen kehyksen mahdollistamasta liikkumavaraista ja muiden merkitystyyppien semanttisesta läheisyydestä (ks. esim. luvut 3.2. ja 3.3.; Västi 2012b: 67–68). *TEEMA*-argumentit ovat osallistujia, jotka siirtyvät tai syntyvät ilmauksen kuvaamassa tapahtumassa (esim. Västi 2011a: 66, alaviite 1). Esimerkiksi ilmauksen *Lapille lupailtaan osuutta metsäteollisuuden uudesta noususta* (YLE, 2014) ensisijainen merkitystyyppi riippuu siitä, ajatellaanko *TEEMA*-argumentin (*osuuatta metsäteollisuuden noususta*) olevan valmiiksi olemassa ja lähdeosallistujan hallussa (*SAAJA*), vai ajatellaanko lähdeosallistujan mahdollistavan sen kohdeosallistujalle (*HYÖDYNTÄJÄ*; ks. luku 3.2.).

3.2. *HYÖDYNTÄJÄ*

HYÖDYNTÄJÄ-merkitystyyppi on erittäin läheinen *SAAJA*-merkitystyyppin kanssa (esim. *Hänelle tuli uusi valmentajakin, Toni Roponen* (YLE, 2018)). Kyseessä on myös saamistapahtuma – saajan näkökulmasta – mutta *HYÖDYNTÄJÄ*-merkitystyyppissä lähdeosallistuja ei varsinaisesti siirrä mitään kohdeosallistujalle. (Västi 2012b: 67.) Agenttiivinen toimija jollain tapaa järjestää tai mahdollistaa *TEEMA*-argumentin ilmaiseman osallistu-

jan *HYÖDYNTÄJÄN* käyttöön (esim. *Oppilaille tilattiin toinen kuljetus* (YLE, 2014)). Niimensä mukaisesti siis *HYÖDYNTÄJÄ* on hyötyjämainen osallistuja, joka ei niinkään liity tapahtumaan, jonka seurauksena se saa TEEMA-argumentin ilmaiseman osallistujan käyttöönsä (esim. *Asiakkaille pitää olla WC – –* (YLE, 2011); Västi 2012b: 67). Västin mukaan *HYÖDYNTÄJÄ*-merkitystyyppin tapaukset yhdistyvät Ricen ja Kabatan tutkimuksessa läheisesti RECIPIENT-merkitykseen (*SAAJA*), mutta osa tapauksista selvästi myös hyötyjämaiseen BENEFACTIVE-merkitykseen (Rice & Kabata 2007: 473–474; Västi 2011a: 92).

Vaikka merkitystyyppin semanttinen kehys sisältää ajatuksen tilasta, jossa *HYÖDYNTÄJÄ* on OMISTAJA, olennainen ero *SAAJA*-merkitystyyppiin on se, että *HYÖDYNTÄJÄ*-merkitystyyppin kuvaamissa tapahtumissa ei ole kyse omistussuhteen muuttumisesta. Tapahtumassa siirtyvä TEEMA-argumentti voi olla jokin konkreettinen valmiiksi olemassa oleva asia, tai tapahtumassa voi syntyä jokin uusi olio (esim. *Työttömille kaavailaan etukorttia* (YLE, 2011)). Joka tapauksessa se ei ole lähdeosallistujan omistuksessa ennen tapahtumaa. Koska mitään ei siirry jonkun hallusta toiselle, tämän merkitystyyppin ilmauksissa (ablatiivimuotoista) lähdeosallistujaa ei voi kielentää. Se vaikuttaa tulkinnan muuttumiseen ja Västin mukaan estää *HYÖDYNTÄJÄ*-merkitystyyppin mukaisen tulkinnan kokonaan. (Västi 2011a: 92–93; 2012b: 67.) Aineistossani ei ole yhtään tapausta, jossa olisi eksplikoituna lähdeosallistuja.

Västin tutkimuksen parafrasitestissä huomionarvoista on se, että *HYÖDYNTÄJÄ*-merkitystyyppin yhteydessä ilmauksiin lisättiin predikaatin lisäksi usein adjunkteja, kuten *avuksi* tai *käyttöön* (esim. *Vammaisille annetaan avuksi sata tukihenkilöä*; Västi 2011a: 92; 2011b: 44). Aineistoni toteumatapauksista on mahdollista muodostaa samantlaisia parafraseja: *'Tyttöjen käyttöön säästetään suurempia summia – –'* (*Työille säästetään suurempia summia, mutta pojille säästettiin useimmin* (YLE 2015)). Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että *HYÖDYNTÄJÄ* käyttää jollain tavalla hyödykseen TEEMA-argumentin ilmaisemaa osallistujaa, kuten merkitystyyppin semanttinen kehys implikoi (Västi 2011a: 92). Edellä esitettyjen esimerkkien tapaan suurin osa *HYÖDYNTÄJÄ*-merkitystyyppin toteumista ovat tämän tutkielman aineistossa passiivimuotoisia. Tämä kertoo lähdeosallistujan olemassaolon pakollisuudesta, vaikka sitä ei voikaan kielentää. Muista eroava tapaus aineistossani on aktiivimuotoinen ilmaus *Kuninkaalle pitää raken-*

taa suojaisa linna, muuten vastustaja vie voiton (YLE 2011). Ilmauksen AGENTTI on implisiittinen aktiivimuodosta huolimatta.

Jaakko Leinon mukaan antamis- (ks. luku 3.1. *SAAJASTA*) ja valmistamistapahtumien oleellinen ero näyttäytyy objektin luonteessa. Valmistusverbien saama tulosobjekti ei ole lähdeosallistujan hallussa tapahtuman alussa, vaan se syntyy siinä. (J. Leino 2001a: 221.) Tästä esimerkkinä ovat ilmaukset *Eläkeläisille aletaan järjestää omia elokuvanäytöksiä Kemissä* (YLE, 2015) ja *Lahjoittajille järjestetään kansainvälinen kokous kuluvana vuonna Tokiossa* (YLE, 2014). Näissä esimerkeissä huomionarvoista lisäksi on niiden predikaattina toimiva *järjestää*-verbi, joka esiintyy useassa tämän merkitystyyppin toteumatapauksessa (esim. *Eläkeläisille aletaan järjestää omia elokuvanäytöksiä Kemissä* (YLE, 2015), *Yrityksille järjestetään matkan aikana tapaamisia – –* (YLE, 2014), *Hänelle järjestetään kansalaisjuhla Rovaniemellä* (YLE, 2014)). *Järjestää*-verbin taaja esiintyminen tässä merkitystyyppissä on luonnollista, sillä yksi sen merkityksistä liittyy selvästi valmistamiseen.

3.3. KOHDERYHMÄ

Kahdesta edellisestä merkitystyyppistä eroten *KOHDERYHMÄ*-merkitystyyppi kuvaa yksinomaan valmistamistapahtumaa (esim. *Markkaselle kirjattiin ottelusta 11 pistettä ja kahdeksan levypalloa* (YLE, 2018)). Allatiivielementti ilmaisee AGENTIN toiminnan epäsuoraa kohdetta – jo mainituista poiketen. Toiminnan tarkoituksena on valmistaa *KOHDERYHMÄ*-osallistujaan liittyvä TEEMA-argumentti. (Västi 2011a: 90; 2012b: 67.) *HYÖDYNTÄJÄ*-merkitystyyppistä *KOHDERYHMÄ* eroaa siten, että *KOHDERYHMÄ*-osallistuja liittyy vielä löyhemmin tapahtumaan, jonka seurauksena siitä tulee metaforisesti OMISTAJA (esim. *Maahanmuuttajille ehdotetaan työpaikkakiintiöitä* (YLE, 2011), mahdollisuus myös *HYÖDYNTÄJÄ*-tyypin mukaiseen tulkintaan). Metaforinen omistaminen tarkoittaa sitä, että TEEMA ainoastaan liittyy OMISTAJAAN jotenkin (esim. *Kissoille sävellettiin omaa musiikkia – –* (YLE, 2015)) Semanttinen kehys kuitenkin implikoi tilan, jossa *KOHDERYHMÄ* on OMISTAJA (Västi 2011a: 90).

Tapahtumassa ei siis siirry mitään (valmiiksi olemassa olevaa) elolliselta toimijalta toiselle, vaan objektimainen *KOHDERYHMÄÄN* liittyvä osallistuja valmistetaan. Västi kuvai-

lee TEEMA-argumenttia *KOHDERYHMÄÄ* varten lähes räätälöidyksi tuotteeksi. (Västi 2011a: 90.) *KOHDERYHMÄ* itse ei osallistu tai edes liity valmistamistapahtumaan, mikä vähentää kohdeosallistujan elollisuutta. Sen ei tarvitse olla tietoinen valmistamistapahtumasta tai välttämättä edes olemassa oikeassa maailmassa (esim. *Sotalapsille muistolaatta asemalle*; Västi 2011a: 90; 2012b: 68). On hyvä huomata, että nimestään huolimatta *KOHDERYHMÄ*-osallistujan tarkoitteen ei tarvitse olla monikollinen (esim. *Omistajalle kirjoitetaan siitä kaksikymmentä päiväsakkoa* (YLE, 2015); Västi 2011a: 90, alaviite 24).

Tapahtuman lähdeosallistuja voidaan kielentää eksplisiittisesti *KOHDERYHMÄ*-merkitystyyppin ilmauksissa (esim. *Henrikille ja apostoleille oma päivä (katoliselta kirkolta)*; Västi 2012b: 68), mutta Västin aineiston mukaisesti ei myöskään tämän tutkielman aineistossa ei ole tapauksia, joissa ablatiivimuotoinen lähdeosallistuja olisi kielennettynä. Kuitenkin aktiivimuotoisessa ilmauksessa *Tapparalle maalasivat lisäksi Mikko Lehtonen ja Niko Ojamäki* ('tekivät maalin Tapparalle' (YLE, 2018)) agenttiiviset teki-jät on eksplikoituna perussubjektien avulla. Aineistoni jakautuu aktiivi- ja passiivimuotoisille tapauksille niin, että passiivimuotoisia on huomattavasti enemmän. Tämä tukee sitä, että merkitystyyppin ilmauksissa täytyy olla ainakin implisiittinen AGENTTI. *KOHDERYHMÄ*-merkitystyyppin ilmauksia on aineistossani huomattavan vähän. Tämän merkitystyyppin allatiivi on kuitenkin yksi niistä, jotka edustuvat finiittisten ilmausten yhteydessä allatiivin tavallisessa käytössä (VISK 2008 § 1257; Västi 2012b: 71).

3.4. IMPLIKOITU TOIMIJA

Alkuasemaisen allatiivielementin osallistujaroolina *IMPLIKOITU TOIMIJA* on myös agentin toiminnan epäsuora kohde, kuten *KOHDERYHMÄ*-merkitystyyppissä (esim. *Presidentille halutaan nykyistä enemmän valtaa* (YLE, 2018)). Agentin toiminnan tuloksena *IMPLIKOITU TOIMIJA* tavallaan saa jotain, mutta enemmän abstraktisti, eli kyseessä ei ole aivan saamistapahtuma. Tapahtumassa voi siirtyä esimerkiksi lupa tai kieltö jonkun asian tekemiseen (esim. *Opiskelijoille suositetaan oman maskin käyttöä* (YLE, 2020), *Hänelle tarjottiin heti mahdollisuutta tehdä hoidot kotonaan* (YLE, 2015)). Ricen ja Kabatan (2007) merkitystyypeistä *IMPLIKOITU TOIMIJA* on Västin (2011a: 97) mukaan kuitenkin verrattavissa *SAAJAAN* eli RECIPIENT-osallistujaan. Merkitystyyppi kuvaa siis tapahtumaa,

jossa implisiittinen agentti mahdollistaa tai estää *IMPLIKOIDUN TOIMIJAN* toiminnan. TEEMA-argumentin kuvaama osallistuja kertoo tavan, jolla *IMPLIKOITU TOIMIJ*A toimii. TEEMA voi olla deverbaali nomini tai ilmaus, joka sellaisenaan implikoi tai eksplikoi toiminnan tavan (esim. *Norjalle tarjottiin tilaisuutta avausmaaliin kolmen minuutin pelin jälkeen, kun Ada Hegerbergiä rikottiin* – (YLE, 2013), *Lapsille halutaan taata mahdollisuus harrastaa* (YLE, 2014)). (Västi 2012b: 68.)

Merkitystyyppin semanttiseen kehykseen kuuluu ajatus siitä, että AGENTTI tekee jonkin päätöksen, jonka seurauksena *IMPLIKOITU TOIMIJ*A toimii (tai siltä kielletään mahdollisuus toimimiseen) jollain tavalla (esim. *Opettajille halutaan myös lisää jatkokoulutusta ja oppilaille sananvaltaa kouluissa* (YLE, 2015)). Verbittömässä aineistossa tämän merkitystyyppin toteumatapauksissa AGENTTI on yleensä implisiittinen. Samoin on verbillisissä tapauksissa, vaikka mahdollisuus kielennettyyn AGENTTIIN on molemmissa myös olemassa. (Västi 2011a: 97.) Aineistossani ei ole yhtään tapausta, jossa lähdeosallistuja olisi eksplikoitu. Aineistossani ei ole myöskään yhtään aktiivimuotoista tapausta. Västin parafrasitestin tulosten mukaan aktiivi- ja passiivimuotoisia lauseita tuotettiin kuitenkin lähes yhtä useita (Västi 2011a: 97).

3.5. KOHTAAJA

KOHTAAJA-merkitystyyppissä on kyse spontaanista, vahingossa tai jopa kohtalomaisesti alkavasta tapahtumasta, jossa kohdeosallistujan kokemuspäiriin ilmaantuu TEEMA-argumentin osoittama olio (esim. *Orille nousi kuume* – (YLE, 2011)). Tämä merkitystyyppi eroaa edellä mainituista merkitystyypeistä erityisesti siten, että sen kuvaamaan tapahtumaan ei sisälly ollenkaan osallistujaa, joka saisi AGENTIN roolin (Västi 2012b: 70). Mikään tai kukaan ei siis vaikuta siihen, että *KOHTAAJA*-osallistujan kokemuspäiriin ilmaantuu TEEMA-argumentin osoittama olio (esim. *Presidenttiparille tuli ylimääräistä jännitystä Dublinissa* (YLE, 2011)). *KOHTAAJA* on kokijamainen kohdeosallistuja, ja Västin mukaan Ricen ja Kabatan (2007) tutkimuksesta merkitystyyppille vastine löytyy juuri EXPERIENCERS-merkityksestä (Västi 2011a: 99). Merkitystyyppin semanttiseen kehykseen kuuluu käsitys siitä, että *KOHTAAJA* jollain tavalla muuttuu koettuaan tapahtuman (esim. *Erikssonille jäi karvas maku juoksusta* (YLE, 2011), *Koskelalle kävi hieman*

samalla tavalla (YLE, 2012) merkityksessä, jossa Koskela ei vaikuta tapahtumiin itse; Västi 2011a: 98).

TEEMA on tämän merkitystyyppin tapauksissa yleensä abstrakti olio. Se ilmaisee usein fyysistä tai psyykkistä kokemusta tai tilaa (esim. *Nevalaiselle tuli paniikki* (YLE, 2016), *Naiselle tuli ainakin niskavamma* (YLE, 2011)). (Västi 2012b: 70.) Joissain tilanteissa TEEMA voi olla ihminen tai jokin muu elollistarkoitteinen. Silloin se voi vaikuttaa omaan mukanaoloonsa tapahtumassa ja saada agenttiivisiakin piirteitä (esim. *Fortummille kilpailija lännestä*; Västi 2011a: 98). Sitä ei kuitenkaan luokitella aivan AGENTIKSI. Muuten ilmausten mikään elementti ei voi saada agenttiivisiä piirteitä tässä merkitystyyppissä – edes implisiittisesti. (Västi 2011a: 98–99; 2011b: 45–46; 2012b: 70.) Siitä johtuu, että aineistoni KOHTAAJA-merkitystyyppin tapaukset ovat kaikki aktiivimuotoisia (esim. *Jonottajalle voi nousta mieleen ajatus* – – (YLE, 2011)). Myöskään Västin (2011a: 99) parafrasitesti ei tuottanut yhtään passiivimuotoista lausetta.

3.6. VAIKUTUKSENALAINEN

VAIKUTUKSENALAINEN on yksi niistä merkitystyypeistä, joka Västin (2012b: 71) mukaan esiintyisi ainoastaan verbittömien tapahtumanilmausten yhteydessä ja olisi siten jopa mahdoton finiittisissä lauseissa. Luokitteluni perusteella tämän tutkielman aineistossa kuitenkin on finiittisiä ilmauksia, joiden allatiivielementti edustuu VAIKUTUKSENALAINEN-osallistujana (esim. *Potilaalle laitetaan kanyyliä suoneen* (YLE, 2014), *Ardernille tulvii onnitteluja* (YLE, 2018)). Västin (2012b: 68) määritelmän mukaan VAIKUTUKSENALAINEN-merkitystyyppi kuvaa tilanteita, joissa kohdeosallistuja on ”patienttimainen suora kohde lähdeosallistujan toiminnassa” (esim. *Asiakkaalle tehdään juurihoitoa* (YLE, 2015)). VAIKUTUKSENALAINEN on jonkin teon kohteena, sitä kohdellaan jotenkin tai se asetetaan johonkin asemaan (esim. *Suomelle tuomittiin erän aikana kuusi kahden minuutin rangaistusta ja USA:lle neljä* (YLE, 2013); Västi 2011a: 95).

TEEMAT ovat verbittömissä ilmauksissa yleensä deverbaaleja nomineja tai ne liittyvät jotenkin muuten AGENTIN toimintaan. (Västi 2012b: 68–69.) Sama pätee verbillisen aineistoni toteumissa (esim. *Moottorikelkkailijoille suoritettiin 207 puhalluskoetta* (YLE,

2015)). Aineistoni tapauksissa on erityisesti sellaisia ilmauksia, joissa TEEMA-argumentti liittyy rangaistukseen, ja jotka olen luokitellut kuuluvaksi tähän merkitystyyppiin (*Naiselle vaaditaan sakkorangaistusta huumeikäyttöririkoksesta* (YLE, 2020), *Komisariolle vaadittiin rangaistusta tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta* (YLE, 2011)). Tämän kaltaiset ilmaukset eivät ole mahdollisia Västin (2012b) aineistossa, sillä allatiivin tarkoite ei osallistu suoraan niiden kuvaamaan tapahtumaan, vaan sen jälkeiseen implikoituun tapahtumaan. Tämä vaikuttaa siten, että näissä tapahtumissa *VAIKUTUKSENALAINEN*-osallistuja ei ole aivan suora kohde *AGENTIN* toiminnassa.

Semanttiseen kehykseen kuuluu käsitys siitä, että *VAIKUTUKSENALAINEN*-osallistujan kohtelu perustuu jonkin toisen elollisen päätöksentekoon. Päätökseen vaikuttaa *VAIKUTUKSENALAISEN* aiempi toimiminen ja kohtelu on siten jollakin tavalla ansaittua (esim. *Lääkärille aloitettiin päihdehoito – –* (YLE, 2015)). Västin parafrasitesti osoittaa, että myös tämän merkitystyyppin kohdalla passiivimuotoiset tapaukset ovat hieman yleisempiä kuin aktiivimuotoiset. (Västi 2011a: 95–97.) Tämän tutkielman aineisto on samankaltainen, sillä sen ilmauksissa on ainoastaan implisiittisiä *AGENTTEJA*, ja siten passiivimuotoiset ilmaukset ovat odotuksenmukaisempia. Passiivimuotoisia tapauksia on aineistossani huomattavasti enemmän kuin aktiivimuotoisia. Agenttiivisen osallistujan on mahdollista olla kielennettynä merkitystyyppin ilmauksissa (Västi 2011a: 95), mutta aineistossani ei ole eksplikoituja ablatiivimuotoisia lähdeosallistujia.

3.7. *ONNISTUJA*

ONNISTUJA on poikkeuksellinen allatiivielementin osallistujarooli (Västi 2012b: 66, 71). *ONNISTUJA*-osallistuja on nimittäin ilmauksen agenttiivisin osallistuja (esim. *Hänelle tuli kahdeksan ohilaukausta, ja sijoitus oli 48* (YLE, 2012)). Näissä tapahtumissa *ONNISTUJA* yrittää jotain ja nimensä mukaisesti onnistuu tai epäonnistuu siinä. *ONNISTUJA* ei kohdistata toimintaansa suoraan *TEEMAAN*, vaan johonkin määrittelemättömään, implikoituun toimintaan. *TEEMA*-argumentti ilmaisee tavan, jolla osallistuja (epä)onnistuu pyrkimyksessään tai tuloksia, joita *ONNISTUJA* yrityksellään tavoittelee. *TEEMAT* ovat abstrakteja osallistujia eli ne eivät siirry *ONNISTUJA*-osallistujan omistukseen (esim. *Rinteelle kertyi 29 torjuntaa* (YLE, 2011)). Samoin kuin edellisessä merkitystyyppissä, *TEEMAT* ovat

usein deverbaaleja nomineja. Lisäksi ne voivat olla saavutuksia kuvaavia osallistujia (esim. *Aktiivikalastajalle kertyy paljon pinnoja* (YLE, 2011)). (Västi 2011a: 86–88; 2012b: 69–70.) Semanttinen kehys sisältää tässäkin merkitystyyppissä ajatuksen siitä, että kohdeosallistuja (ja lähdeosallistuja) muuttuu jollain tavalla kohdattuaan TEEMAN (*Niemelle kertyi ottelussa vain 19 torjuntaa* (YLE, 2011); Västi 2011a: 87).

Agentiksi *ONNISTUJA*-osallistujaa ei voi kuitenkaan nimetä, sillä koko tapahtuma ei ole sen hallinnassa (*Poliisille selvisi pian, että kyseisen koiran omistaa samassa talossa asuva vanhempi rouva* (YLE, 2011)). Täysin agenttiivista lähdeosallistujaa tämän merkitystyyppin ilmauksissa ei siis voi kielentää – allatiiviosallistuja ilmaisee kohdeosallistujan lisäksi toiminnan lähdettä. (Västi 2012b: 69–70.) Muualla suomen kielen allatiiville ei ole määritelty agenttiivisia piirteitä. Ricen ja Kabatan tutkimuksessakaan (2007) *ALLATIIVILLE* ei ole täysin tätä merkitystyyppiä vastaavaa merkitystä – missään kielessä. (Västi 2011a: 87.) Tämä lisää merkitystyyppin esiintymisen selvää odotuksenvastaisuutta.

Tämän merkitystyyppin ilmaukset ovat Västin parafrasitestissä odotuksenmukaisesti useimmin aktiivimuotoisia (Västi 2011a: 87). Tutkimukseni aineistossakin on sen mukaisesti ainoastaan aktiivimuotoisia tapauksia. Tähän merkitystyyppiin kuuluvia toteumia on aineistossa ainoastaan kuusi tapausta. Ensiksi mainitsemani esimerkki *Hänelle tuli kahdeksan ohilaukausta* – – (YLE, 2012) kuvaa tätä merkitystyyppiä parhaiten. Muiden esimerkkien predikaatit (*kertyä, selvitä*) vaikuttavat vähentävän allatiivin tarkoitteen agenttiivisuutta. Esimerkkien määrä kuitenkin riittää kumoamaan sen, ettei alkuasemainen allatiivi voisi saada *ONNISTUJA*-osallistujan mukaista merkitystä finiittisissä lauseissa, toisin kuin Västi toteaa (Västi 2012b: 71).

3.8. *HANKKIJA*

Analyysiluvun alussa mainitsin Västin nimeämästä *HANKKIJA*-merkitystyyppistä, jonka hän päättelee olevan ainoastaan verbittömien tapausten merkitystyyppi (Västi 2012b: 71). Västi luokittelee tähän merkitystyyppiin kuuluvaksi ilmauksia, kuten *Sitralle kaksi kolmannesta Nordiasta, Honkarakenteelle uusi ikkunatehdas Ikaalisiin, Kajaanin Hakalle vahvistusta Tampereelta* (Västi 2012b: 69). Minun aineistoni tukee Västin teke-

mää päätelmää, sillä aineistossani ei edustu yhtään allatiivia, joka voisi saada *HANKKIJA*-merkitystyyppin mukaisen merkityksen. Kuvaan tässä alaluvussa kuitenkin lyhyesti merkitystyyppin olennaiset piirteet.

Västi määrittelee *HANKKIJAN* osallistujaksi, joka saa allatiiville odotuksenvastaisesti agenttiivisia piirteitä (esim. *Juoksijalle hopeaa SM-kisoissa*). *HANKKIJA*-osallistuja esimerkiksi ostaa tai luo *TEEMA*-osallistujan kuvaaman olion niin, että siitä itsestä tulee *OMISTAJA* (esim. *Varkaille iso saalis raviradalta*; Västi 2011a: 88). Täten *HANKKIJA* osoittaa siis sekä kohdeosallistujan että lähdeosallistujan piirteitä. (Västi 2011a: 88–90; 2012b: 69.)

Yleensä subjekti saa *AGENTIN* (argumentti)roolin, ja sillä onkin siihen etuoikeutettu asema (Västi 2012b: 75). Subjekti ilmaistaan tavallisesti lauseissa alkuasemaisena ja se on yleensä elollistarkoitteinen, mitä Västi (2012a: 48) pitää mahdollisena motivaationa *HANKKIJA*-merkitystyyppin (alkuasemaisen) allatiivielementtien agenttiivisuudelle. Painava peruste *HANKKIJA*-merkityksen odotuksenvastaisuudelle on lisäksi se, että Rican ja Kabatan (2007) tutkimuksesta ei löydy vastaavaa *ALLATIIVIN* merkitystä (Västi 2011a: 88; 2012b: 69).

3.9. PUHUTELTAVA

Tämän tutkielman aineistosta erottuu selvästi sellainen toteumatapausten merkitystyyppi, joka ei edustu verbittömissä tapahtumanilmauksissa Västin aineistossa (2012b). Tämä ryhmä sisältää sellaisia tapauksia, jotka kuvaavat tapahtumia, joissa siirtyy informaatiota lähdeosallistujalta kohdeosallistujalle. Ilmauksissa käytetään esimerkiksi puheaktia tarkoittavia verbejä: *Nuorille ei voi puhua huumeiden vaaroista liioitellen eikä vähätellen* (YLE, 2011), *Koehenkilöille kerrottiin, että mitä enemmän he saivat numeroita laskettua, sitä paremmin heidät palkittaisiin* (YLE, 2014). Muita tässä merkitystyyppissä esiintyviä verbejä ovat kognitiivista toimintaa edellyttävät (esim. *opettaa*), välineellistä kommunikaatiota ilmaisevat (esim. *näyttää, esittää*) ja sellaiset, joissa keho on viestin välittäjänä, eli refleksiiviset liikeverbit (esim. *vilkuttaa, nyökätä*; Pajunen 2001: 339).

Olen nimennyt tämän merkitystyyppin *PUHUTELTAVAKSI* allatiivielementin osallistujaroolin mukaan (esim. *Isälle sanottiin ihan suoraan, että päästä allesi vaippoihin* (YLE, 2015), *Kysyjälle täytyy todeta, että aivan kuten Tasavallan presidentti, käyn itsekin säännöllisesti lääkärin testattavana* (YLE, 2011)). Kyseessä on tapahtuma, jossa kohdeosallistuja tavallaan vastaanottaa jotain, mutta ei kuitenkaan ole *SAAJA*, *HYÖDYNTÄJÄ* tai *KOHDERYHMÄ*. *PUHUTELTAVA* on (implisiittisen tai eksplisiittisen) *AGENTIN* toiminnan suora kohde, joka yhtä aikaa vastaanottaa tapahtumassa jotain abstraktia (informaatiota) ja kokee jotain (esim. *Kuluttajille esiteltiin noin 40 uutta automallia* (YLE, 2014)). Semanttiseen kehykseen kuuluu ajatus siitä, että kohdeosallistujan käsitys maailmasta muuttuu jollain tavalla. *PUHUTELTAVA*-merkitystyyppin tapahtumat eivät voi tapahtua ilman lähdeosallistujaa. Ilmaus *Mielenosoittajille puhui puhelinyhteyden kautta – – Thaksin Shinawatra* (YLE, 2011) on ainoa aineistoni tapaus, jossa agentiivinen lähdeosallistuja on kielennetty. Muuten ilmauksissa on aina implisiittinen *AGENTTI* – myös aktiivimuotoisissa tapauksissa (esim. *Lapsille voi kertoa tapahtumista rauhallisesti ja korostaa, ettei Suomessa ole vaaraa* (YLE, 2011)).

TEEMAT ovat tässä merkitystyyppissä poikkeuksellisia, sillä ne voivat olla kokonaisia *että*-lauseita (esim. *Kunnanhallitukselle esitetään, että asiaa ei oteta jatkokäsittelyyn.* (YLE, 2014)). Tämä ei ole mahdollista Västin (2012b) aineiston verbittömissä tapahtumanilmauksissa. Tämän tutkielman aineistossa on yksi toteuma, jonka luokittelen ensisijaisesti johonkin Västin (2011a) nimeämään merkitystyyppiin ja jonka TEEMANA on *että*-lause: *Poliisille selvisi pian, että kyseisen koiran omistaa samassa talossa asuva vanhempi rouva* ((YLE, 2011); ks. *ONNISTUJA* luku 3.7.). Muuten *että*-lauseesta muodostuvan TEEMAN voi saada *PUHUTELTAVA*-merkitystyyppin lisäksi ainoastaan *ASENNOITUJA*-merkitystyyppin toteumatapaukset (ks. luku 3.10.).

Tämän merkitystyyppin allatiivi esiintyy myös sijan tavallisessa käytössä finiittisten lauseiden yhteydessä. Allatiivielementti sisältyy kommunikaatioverbien argumenttirakenteeseen erityisesti referointimuotissa. Referointimuottiin kuuluu *sisältöä* ilmaiseva suora esitys, *että*-lause, referatiivirakenne tai alisteinen kysymyslause. *Sisältö* vertautuu siis TEEMAAN. Lisäksi muottiin kuuluu mahdollinen vastaanottaja allatiivin (kysymysverbien yhteydessä ablatiivin) sijassa. Referointimuotti selittää myös sen, miksi tapaukset kuten *Myyntimiehelle nauretaan netissä* (YLE, 2018), *Tapparalle keljuiltiin radiossa – porkkanapöksyt heräsivät* (YLE, 2011) kuuluvat tähän merkitystyyppiin, vaikka niiden

predikaattien valenssiin ei kuulu puhuteltavana olevaa osallistujaa. Referointimuotti mahdollistaa laajasti muidenkin kuin kommunikaatioverbien käytön kommunikaatiotahtumien kuvaamisessa. (VISK 2008 § 483.)

Pajusen (2001: 339) mukaan kognitiivista toimintaa edellyttävät verbit (esim. *opettaa*, *oppia*) luokitellaan puheaktiverbeihin kuuluviksi. Tästä syystä ilmaukset kuten *Koiralle opetetaan altaastapoistumistie* – – (YLE, 2013) kuuluvat myös tähän merkitystyyppiin. Opettamistapahtumassa kiistattomasti siirtyy informaatiota. Se myös vaatii agenttiivisen lähdeosallistujan toimintaa, vaikka ei edellytä välttämättä varsinaista äänenkäyttöä. (Pajunen 2001: 339.) Tapaukset, kuten *Ryhmille näytettiin video* – – (YLE, 2015), *Oppilaalle näytetään paperi ja muistutetaan* – – (YLE, 2014), *Räikköselle heilutettiin punaista lippua* (YLE, 2014) luokittelen myös tähän merkitystyyppiin siitä syystä, että niiden kuvaamassa tapahtumassa siirtyy informaatiota ja *PUHUTELTAVA* kokee jotain – muuttuu jollain tavalla. Lähdeosallistuja kommunikoi välineellisesti kohdeosallistujalle. Merkitystyyppin tapaukset eivät siis rajoitu kielellisen kommunikaation kuvailuun. Informaatiota voi siirtyä myös kehon liikkeiden välityksellä, minkä vuoksi tähän merkitystyyppiin kuuluisivat myös tapaukset kuten *Pojalle vilkutettiin näkemiin*. Tällaisia ei kuitenkaan ole tämän tutkielman aineistossa.

3.10. *ASENNOITUJA*

Toinen sellainen merkitystyyppi, joka edustuu tämän tutkielman aineiston tapauksissa, mutta ei Västin verbittömissä toteumatapauksissa, on *ASENNOITUJA*. Tämän merkitystyyppin ilmaukset kuvaavat lähinnä asiantilaa, jossa ilmaistaan kohdeosallistujan näkemystä tai kokemusta TEEMA-argumentin ilmaisemasta asiasta (esim. *Työnantajalle on myös houkuttelevaa se, että haavoittuvaisista siirtotyöläisistä on helppo ottaa kaikki hyöty irti* (YLE, 2011), *Lotalle on tärkeää, että kotona on iso pöytä* – – (YLE, 2011)). Kohdeosallistuja on tässä merkitystyyppissä ennen kaikkea kokijamainen osallistuja. Myös ilmaukset kuten *Minulle tulee aina hyvä filis, kun katson hänen urheilusuorituksiaan ja kommenttejaan* (YLE, 2011), *Vanhemmille painavat kyllä enemmän perinnearvot ja muistot* – – (YLE, 2011) kuuluvat tähän merkitystyyppiin.

ASENNOITUJA-merkitystyyppi vertautuu *KOHTAAJA*-merkitystyyppiin siitä syystä, että myös *KOHTAAJA* on kokijamainen osallistuja. Kokijan merkityksen allatiivi saa myös sen tavallisessa käytössä (esim. VISK 2008 § 986, 1257). *KOHTAAJA*-merkitystyyppin tapaan tässä merkitystyyppissä ei ole ollenkaan agenttiivista toimijaa, joka jollain tavalla aloittaisi tapahtuman tai aiheuttaisi energiavirran. *ASENNOITUJA* merkitystyyppi eroaa *KOHTAAJASTA* erityisesti siten, että *KOHTAAJA*-tyypin ilmaukset kuvaavat dynaamisia tapahtumia, kun taas *ASENNOITUJA*-tyypin ilmaukset kuvaavat staattisempia asiantiloja (esim. *Vieraille maistui niin musiikki kuin ruokakin* (YLE, 2011)). Staattisuuteen vaikuttaa se, että eroten edellä mainituista merkitystyypeistä tämän merkitystyyppin tapahtumassa ei siirry mitään edes metaforisesti (esim. *Minulle sopii, että tämä on lähtökohta* (YLE, 2011)). Staattisuus johtuu myös ilmausten predikaateista, joista iso osa sisältää *olla*-verbin (5/16; esim. *Nummiselle on tärkeää, että näyttely pystytetään juuri kotikaupunkiin Tampereelle* (YLE, 2011)). *Olla*-verbilliset predikaatit voivat koostua monenlaisista elementeistä, mutta aineistoni tapauksissa niissä on *olla*-verbin lisäksi jokin predikaatiivi, jolloin ne muodostavat statiivisia kopulalauseita (esim. *Varusmiehille ovatkin tuttuja niin sanotut siivousleirit* (YLE, 2011); VISK 2008 § 456).

ASENNOITUJA-merkitystyyppissä TEEMA-argumentti voi olla moninainen riippuen predikaatista. Edellisessä kappaleessa mainitsemiä kopulalauseiden yhteydessä TEEMA voi olla jopa kokonainen sivulause (esim. *Kristillisdemokraateille on selvää se, että avio-
liitto on vain yhden miehen ja yhden naisen välinen* (YLE, 2011)). Jos predikaatista tulee ilmi kohdeosallistujan asennoituminen (esim. sopimista tarkoittavat *käydä, kelvata, sopia*), TEEMA-argumenttina voi olla melkein mikä tahansa konkreettinen tai abstrakti olio (esim. *Heikkiselle käy palkkioksi myös potilaiden ja omaisten kiitokset* (YLE, 2011)). Se voi olla myös kokonainen sivulause (esim. *Kaisalle sopii hyvin, jos pakkainen ei ole kireämpi* (YLE, 2011)). Jos predikaattina on ainoastaan jokin neutraalimpi verbi kuten *tulla*, asennoituminen tulee ilmi TEEMA-argumentista (esim. *Minulle tulee aina hyvä fiilis* – (YLE, 2011)).

Kaikki tämän merkitystyyppin toteumatapaukset ovat aktiivimuotoisia, sillä kielennetyllä allatiivielementillä on hieman agenttiivisia piirteitä. Lähdeosallistujan aiheuttamaa energiavirtaa kielentää *ASENNOITUJA*-merkitystyyppin toteumissa kohdeosallistujan asennoituminen TEEMAAN. Agenttiivisia piirteitä allatiiviosallistuja saa erityisesti sellaisissa tapauksissa kuten *Leijonille riittää piste puolivälieräpaikan varmistamiseen* (YLE,

2011) tai *Lapsille maistuvat munkit ja mehu* (YLE, 2016). Merkitystyypin semanttiseen kehykseen kuuluu erityisesti se ajatus, että kohdeosallistuja on muodostanut jonkin mielipiteen jo aiemmin. Edellä mainituissa esimerkeissä mielipide perustuu *ASENNOITUJA*-osallistujan implikoituun aiempaan toimintaan, mikä vaikuttaa myös sen hienoiseen agenttiivisuuteen.

4. PÄÄTÄNTÖ

Olen tässä kandidaatintutkielmassa tutkinut alkuasemaisen allatiivin semantiikkaa verbillisissä ilmauksissa. Vertailukohteena tutkielmalleni on toiminut Katja Västin väitöskirjatutkimus (2012b) verbittömistä tapahtumanilmauksista. Tavoitteenani oli verrata keskenään verbittömiä ja verbillisiä allatiivialkuisia ilmauksia. Niiden suurimmat ja selkeimmät yhtäläisyydet ja erot ilmenevät yksinkertaisesti siinä, mitkä Västin (2012b) nimeämistä merkitystyypeistä edustuvat myös verbillisessä aineistossani ja mitkä eivät. Tutkimusaineistoni koostuu Ylen julkaisemien uutistekstien sisältämistä ilmauksista.

Kokoan ensin ensimmäisen tutkimuskysymyksen pohjalta alkuasemaisen allatiivin semanttisia yhtäläisyyksiä verbillisissä ja verbittömissä lauseissa. Selkein yhtäläisyys on se, että Västin (2012b) nimeämistä kahdeksasta merkitystyypestä tämän tutkielman verbillisessä aineistossa edustuu jopa seitsemän. Erityisesti ne viisi (*SAAJA*, *HYÖDYNTÄJÄ*, *KOHDERYHMÄ*, *IMPLIKOITU TOIMIJA* ja *KOHTAAJA*), joiden Västi (2012b: 71) päättelee olevan sellaisenaan läpinäkyviä myös finiittisten lauseiden yhteydessä, edustuvat selvästi aineistossani. Odotustenvastaisesti kuitenkin aineistossani edustuu myös kaksi sellaista merkitystyyppiä (*ONNISTUJA*, *VAIKUTUKSENALAINEN*), jotka Västi (2012b: 71) olettaa verbittömien ilmausten ominaisuudeksi. Nämä merkitystyytit ovat melko läpinäkyviä verbillisissäkin ilmauksissa.

Merkitystyyppien sisällä yhtäläisyyksiä on paljon, mutta silmiinpistävää niissä on se, että Västin parafrasitestin (2011a) tulokset jakautuvat melko samalla tavalla kuin tämän tutkielman verbillinen aineisto. Västin parafrasit jakautuvat esimerkiksi aktiivi- ja passiivimuotoisiin lauseisiin melkein jokaisen merkitystyyppin kohdalla lähes samassa suhteessa kuin aineistoni verbilliset tapaukset.

Toisen tutkimuskysymyksen mukaan kokoan seuraavaksi alkuasemaisen allatiivin semanttisia eroja verbillisissä ja verbittömissä lauseissa. Suurin ero tietysti on se, että yksi kahdeksasta Västin merkitystyypeistä (2012b) ei edustu aineistossani ollenkaan. Tämän tutkielman perusteella siis *HANKKIIJA*-merkitystyyppi on ainoa, joka on yksinomaan verbittömien ilmausten ominaisuus. Tämä kuitenkin on Västin (2012b: 71) päätelmien mukaan odotusten mukainen tulos. Lisäksi suuri ero verbillisten ja verbittömien lauseiden välillä on se, että tämän tutkielman aineistossa edustuu kaksi merkitystyyppiä, jotka

eivät edustu verbittömässä aineistossa (Västi 2012b). *PUHUTELTAVA* ja *ASENNOITUJA* ovat molemmat sellaisia merkitystyyppisiä, joiden mukainen merkitys allatiivilla on havaittavissa sen tavallisessa käytössä finiittisissä lauseissa, mutta ei verbittömissä, mikä on mielenkiintoinen tulos.

Merkitystyyppien sisällä suurimmat erot liittyvät lähdeosallistujan kielentämiseen. Verbittömissä tapauksissa lähdeosallistuja voidaan kielentää joissain merkitystyypeissä ablatiivimuotoisella elementillä, ja se voi vaikuttaa ilmauksen tulkintaan paljon. Verbilisissä lauseissa ei kuitenkaan esiinny yhtään ablatiivimuotoista lähdeosallistujaa – ainoastaan muutama perussubjektin avulla eksplikoitu LÄHDE. Tähän eroon olisi voinut perehtyä lisää, jos tutkielmassa olisi ollut siihen tilaa.

Kandidaatintutkielmani on melko kapea-alainen tutkimus siihen nähden, kuinka monessa erilaisessa rakenteessa alkuasemainen allatiivi voi esiintyä. Tulosten luotettavuus kärsii aineiston pienestä koosta. Kuitenkin tämän tutkielman rajausta ja vertailukohde mahdollistaa sen, että muutamankin toteumatapauksen luokittelun perusteella voi olettaa suuremman joukon tapauksia kuuluvan tiettyyn ryhmään. Tutkielman luonteen vuoksi en voinut tarpeeksi ottaa kantaa siihen, miten ehkä verbit ja niiden semantiikka sekä niiden polysemia vaikuttavat myös allatiivin tulkintaan. Tutkielmani esittää kuitenkin perustellusti alkuasemaisen allatiivin semanttisia yhtäläisyyksiä ja eroja verbillisissä ja verbittömissä lauseissa.

Kandidaatintutkielmani tutkimusaihetta voisi laajentaa esimerkiksi sanajärjestyksen näkökulmasta, ja voisi tutkia sitä, vaikuttaako se yhtä lailla verbittömyyden kanssa allatiivin saamiin merkityksiin. Laajemmalle tutkimukselle tilaa olisi myös esimerkiksi siinä, mitä tietyt allatiivin merkitykset vaativat ilmauksen muilta elementeilta ja rakenteilta. Tarttumapintaa on lisäksi muissa suomen kielen sijamuodoissa; tämän kandidaatintutkielman kaltaisen tutkimuksen voisi tehdä esimerkiksi alkuasemaisen ablatiivin käytöstä, joka on toinen Västin (2012b) tutkimuskohteista.

Tutkielmani merkitys suomen kielen tutkimusalalle on erityisesti siinä, että allatiivi voi alkuasemaisena saada agenttiivisiakin piirteitä, vaikka ne piirteet eivät tavallisesti kuulu allatiivin merkitykseen. Mielenkiintoista tuloksissa on lisäksi se, että ilmauksen verbittömyys tai verbillisuus selvästi vaikuttaa siihen, millaisia merkityksiä allatiivi voi saada.

LÄHTEET JA LYHENTEET

- FILLMORE, CHARLES J. 1977: Topics in lexical semantics. – Cole, Roger W. (toim.), *Current Issues in Linguistic Theory*, 76–138. Bloomington: Indiana University Press.
- FRIED, MIRJAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2004: Construction Grammar. A thumbnail sketch. – Mirjam Fried & Jan-Ola Östman (toim.), *Construction Grammar in a cross-language perspective* s. 11–86. Constructional Approaches to Language 2. Amsterdam: John Benjamins.
- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A Construction Grammar approach to argument Structure*. Cognitive Theory of Language and Culture. Chicago: The University of Chicago Press.
- GOLDBERG, ADELE E. 2006: *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford university Press.
- LEINO, JAAKKO 2001a: Antamiskehyksen laajentumat. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 220–257. SKST 813. Helsinki: SKS.
- LEINO, JAAKKO 2001b: Permissiivisyys: infinitiivit. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 258–314. SKST 813. Helsinki: SKS.
- LEINO, PENTTI 2001a: Verbit, konstruktiot ja lausetyypit. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 11–66. SKST 813. Helsinki: SKS.
- LEINO, PENTTI 2001b: Konstruktiot. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 402–455. SKST 813. Helsinki: SKS.
- LEINO, PENTTI – HERLIN, ILONA – HONKANEN, SUVI – KOTILAINEN, LARI – LEINO, JAAKKO – VILKKUMAA, MAIJA. 2001: *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa*. SKST 813. Helsinki: SKS.

- KOTILAINEN, LARI 2001: Antaa-verbi ja tyypillinen antaminen. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioidessa* s. 125–167. SKST 813. Helsinki: SKS.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: SKS.
- RICE, SALLY & KABATA, KAORI 2007. Crosslinguistic grammaticalization patterns of the allative. – *Linguistic typology* 11 s. 451–514.
- SKS(T) = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura(n Toimituksia).
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: Ison suomen kieliopin verkkoversio. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. URN:ISBN:978-952-5446-35-7. <https://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (6.10.2022).
- VÄSTI, KATJA 2011a: A Case in search of an independent life. Semantics of the initial allative in a Finnish verbless construction. – Seppo Kittilä, Katja Västi & Jussi Ylikoski (toim.), *Case, animacy, and semantic roles* s. 65–109. Typological Studies in Language 99. Amsterdam: John Benjamins.
- VÄSTI, KATJA 2011b: Mihin verbittömien konstruktioiden merkitystyyppit perustuvat? Skemaattiset ja polyseemiset tapahtumanilmaukset. – *Sananjalka* 53 s. 34–60.
- VÄSTI, KATJA 2012a: Elävä LÄHDE: Alkuasemaisen ablatiivin merkitystyyppit verbittömässä konstruktiossa. – *Virittäjä* 116 s. 67–97.
- VÄSTI, KATJA 2012b: *Verbittömät tapahtumanilmaukset. Suunnannäyttäjänä LÄHDE- ja KOHDE-konstruktio*. Acta Universitatis Ouluensis Series B. Humaniora 107. Oulu: Oulun yliopisto.